

MŰHELY

ANKA LÁSZLÓ

PAPOK KIVÉGZÉSE A TAVASZI HADJÁRATBAN Damjanich tábornok esete a kókai és a tápiószecsői plébánossal

Execution of priests in the Spring Campaign.
General Damjanich's case with the parsons of Kóka and Tápiószecső

The 1848–1849 Revolution and War of Independence was one of the greatest achievements of Hungarian military history. The main Hungarian Honvéd Army followed a well-thought-out strategy and forced the main forces of the Austrian army, which was superior in numbers and was led by Field Marshal Prince Windisch-Grätz, to leave the country. Many of the generals of the Revolution and War of Independence became victims of Austrian retaliation on 6th October 1849 in Arad. Their martyrdom elevated and transformed into a cult.

The Roman Catholic priests from Tápiószecső and Kóka were executed by János Damjanich. Their story casts light on the fact that in reality there was no national unity at that time. Feldzeugmeister Haynau's retaliations erase any other acts from national remembrance which indicate the arbitrary nature of the retaliations by Hungarian freedom fighters. The arbitrariness is perceptible in the executions ordered by General János Damjanich, who became a martyr of Arad and thus rose to the imaginary pantheon of the nation. Historians are familiar with these executions but the details have not been clarified yet; while the wider public did not know anything about them. The paper presents the details of these events and explores an other side of Damjanich, a cultic figure of the independence war.

László Anka PhD student of the Faculty of Humanities of the Loránd Eötvös University, deputy mayor of Tápiószecső. Research area: political history of Hungary 1867–1918. E-mail: anka@tapioszecső.hu

Keywords: Spring Campaign, execution of Catholic priests, terror in the revolution, János Damjanich, Tápiószecső, Kóka, arbitrary verdicts of the general, conflict between Catholic and Independent history writing/remembrance

Az 1849. évi tavaszi hadjárat során a magyar honvéd főszereg Görgei Artúr, Damjanich János, Klapka György és más tábornokok vezetésével kiűzte Windisch-Grätz herceg császári haderejét Magyarországról. Damjanich tábornoknak, aki a III. honvéd hadtestet vezette, jelentős szerepe volt abban, hogy a tápióbicskei, isaszegi, váci csaták magyar győzelemmel végződtek annak ellenére, hogy ezekben, az ütközetekben Klapka tábornok I. hadteste megfutamodott, vagy késve érkezett a csataterre. Damjanich tábornok teljesítményét a hadtörténészek feltárták, és később a tavaszi hadjárat mentén fekvő települések helytörténészei átültették írásaikba csatadöntő eredményeit.¹

¹ Szabó 2000. 55. o.; Tihanyi 1966. 17–25. o.; Asztalos 2001. 61. o.

A Damjanich-kép és a Damjanich-kultusz

1954-ben, közeledve a tábornok születésének százötvenedik évfordulójához, a marxista alapon álló hadtörténészek megalkották a kommunista ideológiához igazodó Damjanich-képet. A reakciós (a dinasztiahoz hű katonacsalád gyermeke) háttérű szocializációs utat bejáró, szerb nemzetiségű katonatiszt 1848-ban a progresszió útjára lép, amikor csatározik a forradalmi hadsereghez. Hadvezérként a nép fiait vezeti győzelemre, körükben érzi magát otthonosan.²

Ez az ideológiai iránymutatás alapozta meg azt a lokálisan beazonosítható kultuszt, amely személye körül kibontakozott. Damjanich bátorsága és kitartása előtt tisztelgett az utókor az 1950-es évtizedben, amikor a tavaszi hadjárat útvonala mentén róla neveztek el a nagykátai gimnáziumot és szakközépiskolát, Kókán, Tápióbücskén, Vácon utcát, Tápiószecsőn a művelődési házat és egy utcát, Gödöllőn egy általános iskolát, Isaszegen szintén egy általános iskolát a Pest Megyei Tanács VB Művelődési Osztálya határozata alapján 1958-ban, majd 1959-ben egy mezőgazdasági termelőszövetkezetet.³

A tavaszi hadjárat helyszínei közül különösen Nagykátán – ahonnan Damjanich honvédei a tápióbücskei csatába siettek Klapka visszavonuló csapatainak a segítségére – valóságos legendát font alakja köré az utókor. Az 1950-ben alapított helyi gimnáziumot és szakközépiskolát 1956. április 29-én nevezték el Damjanichról. 1957-ben a szabadságharcos emlékéhez méltó tüntetés is zajlott az intézmény falain belül az elnyomó kommunista rezsim ellen. A nagykátaiak évtizedek óta minden október 6-án fáklyás felvonulással emlékeznek meg az aradi vértanúkról a Damjanich-kertben. Ez az esemény az esztendők során a középiskola kollégistáinak kezdeményezéséből városi ünnepséggé nőtte ki magát.⁴

Ezt megelőzően is születtek olyan történeti művek, amelyek a tábornokot a tavaszi hadjárat kultikus alakjává formálták, függetlenül attól, hogy éppen milyen politikai-társadalmi rezsim volt hatalmon az országban. Ezek között nem csupán történeti írások, hanem regények is találhatók.⁵ Az effajta beállítást általánosságban elősegítette az Aradon kivégzett mártírtábornokok szintén rendszerfüggetlen kultikus ábrázolása és a nemzeti kánonba való beemelésük. Egy szerzőpáros olyan képet festett le Damjanichról az életrajzában, mint aki a valós fővezér volt Görgei helyett a tavaszi hadjáratban.⁶

Damjanich kultikus ábrázolása során a szerzők – kevés kivétellel⁷ – nem tettek említést arról, hogy a tábornok a tavaszi hadjárat során nem csupán a győzelmek kivívásában jeleskedett, de szigorú megtorló intézkedéseket foganatosított a felvonulási területen az olyan papokkal szemben, akik valamilyen formában az osztrákok pártjára álltak a szabadságharc addigi szakaszában. Így történt, hogy a tavaszi hadjárat idején agyonlövete dr. Mericzay János tápiószecsői és dr. Hoernegger Antal kókai katolikus plébánosokat.⁸

² Nagy 1954. 207–261. o.

³ *Asztalos* 2001. 115. o. (Köszönet Koháry Orsolyának, az isaszegi Damjanich János Általános Iskola igazgatónőjének az információkért.)

⁴ 60 éves a Damjanich János Gimnázium és Szakközépiskola. Nagykáta, 2010. 13., 190. o.

⁵ *Vályi Nagy* 1942.; *Ordas* 1971.

⁶ *Kerekes* – *Nagy* 1955. 10–11. o., valamint: *Nagy* 1954. 235., 237., 239. o.

⁷ Damjanich élete. 49. o.; *Hamvay* 1904. 135. o.; *Nagy* 1954. 236. o.; *Ordas* 1971. 155–156. o.

⁸ Dr. Mericzay János a Sopron vármegyei Kismartonban született 1801. november 16-án. Teológiai tanulmányait Vácon, majd a pesti egyetemen folytatta. 1823-ban a kánonjog doktorává avatták. Doktori disszertációja nyomtatásban is megjelent (*Assertiones ex jure naturae publico universali gentium et canonico*).

A kivégzésekre a kultuszt erősítő egyik szerző a következő magyarázatot adta. „Mert a magyar ügy ellenségeivel nem ismert tréfát, míg azokat, a kik hazájáért harcoltak, ölelni, csókolni tudta. S ha végigtekintünk e kiváló hős élete történetén, azt hiszem, be fogják látni olvasóim is, hogy nem frázis az, a mit e csodás ember jellemzésére mondtam: minden cselekedetét egy jelszó vezette: a haza minden előtt.”⁹

A két katolikus plébános kivégzéséről, a tápiószecsői Mericzay János esetében maga a tábornok írta meg az okot jelentésében, amely így szólt: „A magyar Fő-hadparancsnokságnak! Szecső melletti tábor, 1849. április 6-án. Mericzay János itteni lelkész, ki még tegnap és tegnapelőtt az osztrák tábornoki kart házában megvendégelte, az ellenséges csapatokat minden tőle telhető élelemmel ellátta s a lakosságot erre felhívta, az ellenség falragaszait nyilvánosan szétosztotta és fölragasztotta, sőt a templomban is azt prédikálta, hogy a magyar ügy már teljesen elveszett s Kossuth legközelebb az akasztófán fog meghalni, ennél fogva a népet arra izgatta, hogy az ellenségnek mindennemű segílyt nyújtson s végül saját aljas életmódjával a községet teljesen demoralizálta s hazaárulónak mutatkozott, e semmirevaló embert én, hogy több kárt ne okozzon, ma reggel 5 óraker agyonlövettem s erről a köteles jelentést ezennel megteszem. Damjanich tábornok.”¹⁰

A magyar katolikus főpapság magatartása 1848–49-ben

A magyar katolikus főpapság nem állt ki egységesen egyik harcoló fél mellett sem a szabadságharc idején.¹¹ A magyar haza, illetve a katolikus egyház főkegyura iránti hűség kérdése megosztotta őket. A magyar katolikus egyház főkegyura ugyanis Magyarország Habsburg-házi királya volt, aki osztrák császárként harcolt a magyar nemzet ellen.

1849 januárjában, amikor az osztrák seregek a Tiszántúl kivételével megszállták Magyarországot, Hám János esztergomi érsek egy körlevelében, majd néhány nap múlva a bécsi udvar mellett álló néhány katolikus püspök egy püspökkari körlevélben arra szólította fel plébánosait, hogy támogassák az osztrák seregeket, templomaikban mondjanak misét Ferenc József császárért és királyéért.¹²

Pestini. 1823). A következő esztendőben pappá szentelték. Csongrád megyei táblabíróként is tevékenykedett. Tápiószecsőn 1836-tól működött plébánosként. 1842-től idegbénulásban szenvedett, csak mankó segítségével tudott közlekedni, és ettől az esztendőől állandó helyettest is kellett maga mellett tartania. A halotti anyakönyvben a káplán feltüntette a hazaárulás vádját. A váci püspöki szentszéki, tanúkihallgatás alapján, 945/1877., illetve más forrás szerint 2187/1882. számú szentszéki rendeletével törölte. (A Váci Püspöki és Káptalani Levéltár irataiban a 945/1877., 2187/1882. számú szentszéki rendeletek egészen más ügyet tartalmaznak, így a tanúkihallgatás részletei ismeretlenek maradtak.)

Dr. Hoernegger Antal Besztercebányán született 1806. május 4-én. Egerben jogot végzett, majd a papi pálya felé fordult. Vácon lett szeminarista, utána pedig a pesti egyetemen hallgatott teológiát. A filozófiai és a jogi doktorátust egyaránt megszerezte. Pappá 1829-ben szentelték. 1838-ban püspöki titkárnak nevezték ki. A kókai plébánia élére 1840-ben került. Az ottani plébánia épületét Ybl Miklós tervei alapján építette fel. Kivégzése után értékes könyvtára a paplakban maradt. Szentiványi Vince császári főbiztos engedélyével 1850 márciusában kihantolták tetemét, és a kókai temetőkertben újra eltemették. Életrajzi adataik forrása: *Chobot* II. k. 1917. 769., 841–842. o.

⁹ *Hamvay* 1904. 135. o.

¹⁰ *Kacziány* 1905. 8. o. Ezt a jelentést vette át az esetet művében megemlítő helytörténész is. Lásd: *Tragor* 1908. 40–409. o.; *Hermann – Kucza* 2002. 100. o.

¹¹ *Herger* 2010. 107–109. o.

¹² *Elmer* 1999. 125–128. o.

Kóka és Tápiószecső a váci püspöki egyházmegyéhez tartozott. A váci püspöki székesegyházban 1845 óta üresedés volt, az egyházmegyét Szarvas Ferenc székesegyházi főesperes, káptalani helynök kormányozta a forradalom és szabadságharc idején. Ő az esztergomi érseki, majd a püspökkari körlevél értelmében utasította az egyházmegye papjait, hogy támogassák az osztrák seregeket, és templomaikban misézzenek Ferenc Józsefért.¹³

Ezeknek a főpapi utasításoknak tett eleget számos plébánostársával egyetemben a kókai és a tápiószecsői plébános. Felszenteléskor az egyházi felsőbbiségeknek való engedelmessegre a papoknak esküt is kellett tenniük. Ezt egészítette ki az, hogy amerre az osztrák csapatok felvonultak, kiosztottak a helyi előljáróknak olyan kiáltványt (proklamációt), amelyet a császáriak fővezére, Windisch-Grätz herceg intézett a magyarokhoz, az uralkodó iránti engedelmessegre szólítva fel a nemzetet. A papság több helyen ennek a kiáltványnak a kihelyezésében és szöszékről való kihirdetésében is közreműködött.

Évtizedekkel később Bednár József tápiószecsői plébánosnak, aki az egyházmegyéről kéziratot írt, Gasparik Kázmér olvasókanonok a váci püspökség 1848–49-es vezetéséről „őszintén beismeri és megvallja, királyi érzelműek voltak. (...) Nem csoda tehát, ha mint ilyenek sokat, igen sokat szenvedtek, és nem egyszer halálos félelmet álltak ki a róluk szóló halálos fenyegetések miatt.”¹⁴

A szabadságharc kitörésekor tömegével voltak olyan – katolikus és nem katolikus – papok és papnövédek, akik a szabadságharc ügye mellé álltak, fegyverrel harcoltak, és nem kerültek el Haynau megtorló intézkedéseit.¹⁵

A kivégzések

Amikor a tavaszi hadjárat elkezdődött, a Pest, Heves és Külső-Szolnok vármegyékben szétszóródott osztrák csapatok Gödöllő környékén akartak egyesülni. Oda igyekezett az a két császári dandár is, amelyek április 4-én a tápióbszecsői utközetet elvesztették. Ezek a vereség után keresztülvonultak Tápiószecsőre. A tápióbszecsői utközettel egyidőben pedig báró Jellačić altábornagy vendégeskedett tisztkarával a helyi plébánián. Damjanich vádja szerint ekkor látta vendégül tiszteiket Mericzay plébános a házában és agitált mellettük a templomban és azon kívül. Hogy ezt korábban is megtette-e, azt nem lehet tudni. (Az akkoriban 1580 lakosú község korábban 58 nemzetőr kiállításával járult hozzá a szabadságharc ügyéhez.)

Kossuth Lajos, aki a hadjáratra a honvéd főszereget elkísérte, Nagykátán április 5-én írt levelében azt remélte, hogy a tápióbszecsői csatáról elmenekülő osztrák csapatokat Tápiószecsőre a honvédek utolérják, és itt újabb csata lesz. „Tegnap seregeink erős csatát, de nevezetesen győzelmet vívtak Tápióbszecsőnél, minden perczen várom a szállásomhoz fél óránnyira fekvő Szecsőre az első lövést – egy újabb csatának, ha Isten is úgy akarja, újabb győzelemnek – riadó jelét.”¹⁶

A Kossuth által várva várt tápiószecsői csatából és győzelemből nem lett semmi, mert az osztrákok nem kértek belőle, inkább továbbálltak. Jellačić csapatai április 5-én reggel

¹³ Hermann 1996. 256–257. o.

¹⁴ VEK Adalékok, lapszám nélkül.

¹⁵ Zakar 1999c. 93–116. o.

¹⁶ KLÖM XIV. 825. o.

nyolc óraker kezdtek meg Tápiószecső kiürítését. Még a délelőtti folyamán be is fejezték, és az utóvéd felszedte, majd felégette a Tápió folyó fahídjait, hogy ezzel is lelassítsa a honvédek előrenyomulását.¹⁷

A magyar seregek így harc nélkül vonultak be Tápiószecsőre. A falu és a környék birtokbavételéről Damjanich tábornok egy jelentésben számolt be. „Damjanich és Klapka tábornok, Szecső április 5-én d. u. ½ 6 óraker. Az ellenség nem engedte, hogy útközetre kerüljön a sor, hanem közeledésünkre elhagyta állását és Kókán át visszavonult. A vasútból a Klapka hadtest huszárai Albertinél a síneket megszakították. Itt most Monorról is visszavonult az ellenség és a vasútvonal szabad. A két hadtest a 4. és 5. óra között állásaiba vonult, mégpedig a Klapka hadtest Süly előtt a fennsíkon, a Damjanich hadtest szabad táborban Szecső mögött. Az I. hadtest lovas osztagai Urimendén és Sápon, a főhadiszállás Sülyben, a Damjanich hadtest előretolt osztagai Messzelátó-Kóka-Sápon. Hírek szerint az ellenségnek még némi ereje van Gyömrőn, nem tudni, melyik hadtestből. Gödöllőn és környékén állítólag csak 12 000 ember állott. Néhány elfogott irat mellékelve beküldetik. Damjanich tábornok.”¹⁸

A bevonulás utáni napon, április 6-án kora reggel, nagypénteken megtörtént Mericzay agyonlövése. Gyurinka Antal, a közeli Mende falu káplánja harminchét év után cikkben írta le az eseményt, Mericzayt teljesen ártatlannak tartotta. A papot előző este szekéren vitték ki Damjanich táborába, mert évek óta csak mankó segítségével tudott járni ideg-bénulás miatt. Egész éjszaka várakoztatták a szekéren ülve, majd másnap reggel kivégezték, kihallgatás és ítélethozatal nélkül. Mivel letérdeltetni a béna lába miatt nem lehetett, a földre ültették, és úgy lötték le. A golyók a homlokán, a szíven és a hasán találták el. Az a parasztember, aki este a táborba kivitte szekéren, végig vele volt, a holttestet is ő szállította vissza a plébániára. A kivégzésre éppen a plébános szántóföldjén került sor. Másnap káplánja, Csathó Alajos temette el. Gyurinka azt hozta fel hivatkozásként, hogy előző este Mericzay vendégül látta házában a császári tisztet. A következő napon pedig Damjanich üzent neki, hogy küldjön ugyanabból a borból, amivel az ellenséget is megkínálta. A plébános visszaüzent, hogy elfogyott. Gyurinka szerint ennek az üzenetnek lett következménye a kivégzés, mert Damjanich feldühödött. Mivel a falusiak sem tudták mire vélni a váratlan kivégzést, így terjedt el körükben a hazaárulás vádja. Gyurinka elfogadhatatlannak tartotta, hogy a császáriak élelemmel való ellátása, a császári zászló kítűzése, az ellenséges kiáltványok kihelyezése és a főpapi utasításra mondott mise miatt kivégezzenek valakit.¹⁹

A tábornok elleni vádat – miszerint a plébános nem tudott neki ugyanabból a jó borból és étkekből adni, mint előzőleg a császári tisztikarnak – később mind magukévá tették az egymás műveiből informálódó katolikus szerzők.

A tápióbszecsői és az isaszegi falut a császári sereg horvát katonái élelem után kutatva kifosztották a csaták megkezdése előtt, és még a tápióbszecsői papot is megsebesítették, amikor megpróbálta megakadályozni a templom és pénztára kifosztását.²⁰ Nem lehetetlen, hogy hasonló módon jártak el Tápiószecső esetében is, és Mericzay túl a vendéglátáson

¹⁷ Hermann – Kucza 2002. 94., 96. o.

¹⁸ HL 1848–49. VII. 203. fond. 20. doboz. 1533/86. 30. o.

¹⁹ Gyurinka 1886a. 233–235. o.

²⁰ Szabó 2000. 60. o.; Asztalos 2001. 63. o.; Hermann – Kucza 2002. 228–229. o.

ilyen fosztogatást is elszenvedett, és ha akart volna, akkor sem volt mit adnia Damjanichnak. Egy másik későbbi aradi vértanú, Leiningen-Westerburg Károly gróf tábornok írta le, hogy Damjanich szerette a jó konyhát.²¹

Az isaszegi csatát követő napon Damjanich tábornok hazaárulás vádjával agyonlövette a kókai plébánost, Hoernegger Antalt is.

A mendei káplán ezt a történetet is leírta egy cikkében, de közel sem olyan részletesen, mint Mericzayét. Gyurinka nem járt a helyszínen a kivégzés után, mint a tápiószecsői pap esetében.²² Hoerneggert azzal mentegette, hogy gyűlölte őt egykori káplánja, Szabó Richárd, aki a honvédseregben szolgált, illetve egy rokona, aki szintén a honvédek közé állt, s pénzért zsarolta. Az ő bosszújuknak tudta be a kivégzést, illetve annak, hogy egy pár helybelit megszidott a pap, amikor azok tilalma ellenére kitűzték a nemzeti zászlót. Hoerneggert a szentkirályi erdőbe vitette a tábornok, ott levetkőztették, kivégezték, és a helyszínen temették el a katonák. A később aposztatáló (református hitre áttérő) Szabó Richárd Damjanich tábori papja volt,²³ akit a tábornok más lelkészekhez hasonlóan, önhatmúlág nevezett ki a hadtestéhez lelképásztornak.²⁴

Csakhogy a legújabb kutatások tükrében egyértelműnek látszik, hogy Szabó Richárd nem volt Damjanich tábori lelkésze, és nem is vehetett részt a tavaszi hadjáratban, mivel egy olyan huszárezred mellé osztották be lelkészi szolgálatra, amelynek egyes részei ekkor még szervezés alatt álltak, több egysége pedig más hadszíntéren küzdött.²⁵

Hoerneggernek akadtak ellenségei saját községében is. 1844-ben ugyanis tűz pusztított Kókán, amely feltehetően gyújtogatásból eredt. A vármegye rendjei vizsgálatot rendeltek el, amelyet az illetékes szolgabíró le is folytatott, és a püspöki szentszéknek azt tanácsolta, büntesse meg Hoerneggert, mert felmerült, hogy egy kókai ember halálra veréséhez köze volt. „A nevezett lelkész által elkövetett már magában is törvénytelen verekedés okozta legyen helybeli lakos Balog Istvánnak a megverés után csak hamar bekövetkezett halálát, reá nagyobb mértékű fenyítéki beszámítást vonandnak.”²⁶ Bosszúra vágyó helybeli haragosa tehát lehetett Szabó Richárdon és a honvéd rokonon kívül is.

Gyurinka a szabadságharcról 1886-ban írt cikksorozatának az volt az általa bevallott motivációja, hogy e két pap kivégzésének emléke ne vesszen ki a történeti tudatból. Különösen azért, mert az akkori történetírás e tényeket nem mutatta be, Gyurinka véleménye szerint inkább eltusolni igyekezett. „Lehet, azért hallgatják el, hogy nyoma se maradjon a történet lapjain Damjanics ezen menthetetlen, még a forradalmi idők rendkívülisége által sem igazolható eljárásnak, a mely tagadhatatlanul mindig szégyenfoltja marad a magyar szabadság-harcnak.”²⁷ Konkrétan Horváth Mihály katolikus püspöknek, a '49-es Szemere-kormány vallás- és közoktatásügyi miniszterének az 1848–49-ről írt könyvére hivatkozott.²⁸ Horváth a tavaszi hadjárat leírásánál valóban nem említette meg művében

²¹ Hermann – Kucza 2002. 228. o.

²² Gyurinka 1886b. 241–243. o.

²³ Paphonvédek albuma. 1892. 30–31. o.

²⁴ Borovi 1992. 72. o.

²⁵ Zakar 1999a. 73., 155–156. o.

²⁶ VPKL I. Acta privata, Hernoeegger, o. n.

²⁷ Gyurinka 1886a. 233. o.

²⁸ Horváth III. k. 1872.

ezeket az eseteket,²⁹ pedig alább látni fogjuk, hogy tudott róluk és a könyvében részletesen leírta a forradalmi véisztörvényszékek működését,³⁰ illetve homályos utalást tett a tábornokok ilyen jellegű magatartására.³¹

A Gyurinka cikkeiben leírtakat vette át a legtöbb későbbi egyházi szerző, amikor magyarázatot próbáltak adni a kivégzésekre.³² Egyikük elismerte: „Ennyi az egész, amit tudunk róla s ez sem teljesen megbízható.”³³

Politikusok és katonák visszaemlékezései a kivégzésekről

Kossuth mellett számos magyar politikus jelen volt a tavaszi hadjáratban. Közülük ketten, Vukovics Sebő és Ludvigh János, akik a honvéd főszereg mellé beosztott kormánybiztosok voltak, említették meg memoárjaikban a papok kivégzését.

Vukovics Sebő a kivégzésekkel kapcsolatban így írt: „A hadtestével előrehaladó Damjanich két katolikus plébánost – az egyiket Mericzaynak hívták – a falu népe feladására mint hazaárulót minden forma nélküli rövid eljárással főbe lövette. (...) A feljebb érdeklített két eset, melyek Kókán és Isaszegen történtek, minden gondolkodóbb emberre rossz hatást tett, mert rémülést és idegenséget terjesztett előttünk szíves fogadás helyett. Megmondám Kossuthnak, hogy ez állapot egyenesen a honvédelmi bizottmány hibájának következménye. (...) Kossuth osztozott rosszallásomban, s azt mondá írjam meg a honvédelmi bizottmánynak rendelete következményeit. Én megírtam.”³⁴ Vukovics ugyanakkor azt is leírta, hogy a magyar tábornokok minden törvényes eljárást mellőzve gyorsan kivégeztettek bárkit, akit valaki hazaárulással, kémkedéssel meggyanúsított.³⁵

Ludvigh János 1862-ben a következőket írta a papok kivégzéséről, a készülő – előbb említett – könyvéhez adatokat gyűjtő Horváth Mihály püspökhöz: „Emlékezzél, mikor Dányon a barátot levetkeztettük, és mikor szegény barát mellett és a papok egy kicsi sűrű akasztása ellen szóltam, mily leckét kaptam Kossuthtól, mert Remellay protestált, hogy jurisdikciójába avatkozunk. Igaza volt neki, de nekünk is. Minden bokorban egy spiont képzeltek.”³⁶

A két kormánybiztos eltérő módon írt Kossuth reakciójáról, mikor hozzá fordultak tiltakozásukkal. Feltehetően Ludvigh volt kettejük közül az első, aki protestált, míg Vukovicsot később fogadta, amikor már maga is elgondolkod(hat)ott az ügy felett. Nyilván eltérő presztízzsel bírt előtte a két politikus is Ludvigh hátrányára.

Ludvigh emlékezete szerint a papokat felakasztották, nem pedig agyonlőtték, és az egyik kivégzésre Dányon került sor, nem pedig Kókán (a két település szomszédos egymással). Az idézetben megnevezett Remellay Gusztáv hadbíró volt, aki a tavaszi had-

²⁹ Horváth III. k. 1872. 40. o.

³⁰ Uo. 98–105. o.

³¹ „Véisztörvényszékek több helyett, sőt a tábornokok önkényének meggátlása végett a fő hadseregben is állítottak fel.” Uo. 100. o.

³² Paphonvédek albuma, 1892. 30–31., 36–39. o. *Meszlényi* 1928. 197–200. o., *Pezenhoffer* 2005. 439. o.; *A Magyar Katolikus Egyház Szabadsága 1848–1849-ben.* 29–30. o.

³³ *Meszlényi* 1928. 199. o.

³⁴ *Vukovics* 1982. 48. o.

³⁵ „Mert ahova a seregek jöttek, ha a nép valakit mint hazaárulót adott fel, azt az illető parancsnok, mielőtt további állomásra nyomulna, minden bíróság nélkül halálra ítélte.” Uo.

³⁶ *Ludvigh* 2000. 407. o.

járatban a honvéd főszereg mellett működve, a rögtöníteleket meghozta, amelyeket a tábornokok aláírtak és katonáik végrehajtottak. Az ítélethozatal a hadbíró joga volt, felbbezni nem lehetett, ebbe a honvédcapatokat kísérő kormánybiztosok nem szólhattak bele. Az nem tisztázott, hogy Remellaynak milyen szerepe volt konkrétan Mericzay János és Hoernegger Antal elítélésében. A politikusok vitájába beleszólt, de a kormánybiztosok és a következő honvédtiszti visszaemlékezések egyértelműen Damjanichnak tulajdonítják a kivégzésről szóló döntést.

Damjanich hadtestéből több katonatiszt is megírta emlékirataiban a papok kivégzését. Elekes István honvédszázados Hoernegger kivégzésének történetét ekként hagyta az utókorra: „Kókánál táborban háltunk. A kókai plébános ellen panaszt emeltek saját hívei az Úrban! – hogy Windisch-Grätz proklamációit a szószékről hirdette, s a magyar ügyet bántalmakkal illet. – Damjanich maga elébe hozatta a podegrás [ti. köszvényes] plébánost, ő mentegetődött. Az öreg [ti. Damjanich] katonásan keresztül vitte az allegációkat, s kimondta az ítéletet. »Az úr gazember! S ha még két ember vallja hogy az úr ezt prédikálta, tudja meg hogy megszűnt lélekezni.« A pap képe hosszú kérdőjellel változott: »Igen, meglövetem egy kicsit.« Ezek az öreg modorában ejtett szavak voltak, s a miként szólt, akként cselekedett. A pap megszűnt lélekezni.”³⁷

László Károly honvédtiszt mindkét plébános kivégzését feljegyezte. „Ápr. 7én. Miu-tán Damjanich egy r. cath. papot, ki egy hívének gyermekét magyar bankjegyért el nem temette, 's a németekhezzi vonzása világosságra jött, a táborban agyonlövetett, (ezelőtt harmadnapal is lövetett már ő egy plébánost agyon azért, hogy nyilvánosan szószékből a magyar harcosokat rablóknak, lázadóknak nevezte, átkozta, Kossuthot káromolta, 's a népet az új császár iránti hűségére intette).”³⁸

A harmadik honvéd, Karsa Ferenc hadnagy, aki leírta az esetet, rosszul emlékezett a településre. „Április 4.-kén a jászberényi táborból, Nagy Kátának, Tápió Bicske felé indultunk. Nagy Kátán a plébánost hívei feljelentették Damjanichnak, hogy Jellasich spionja és hogy a szószékről a magyar kormány ellen izgat. Damjanich a papot elfogatta, és mint-hogy épen a mi zászlóaljunk volt ott átmenőben, Benke Samu őrmesterrel Jász Berénybe kísértette, s ott föbe lövette.”³⁹

Mészáros Lázár altábornagy, hadügyminiszter, aki nem volt jelen a tavaszi hadjáratban szintén tévedett, amikor emlékirataiban a tápióbicskei pappal hozta összefüggésbe Damjanich kivégzési parancsát. „Rosszkedvében rendelhetette el a bicskei lelkész agyonlövését, mily igazsággal? Nem tudom, bár igaz, hogy az ottani lelkész több olyással terhelte, mi háborús időkbén csakhamar megszerzi a halált.”⁴⁰ (A nagykatai és a tápióbicskei papokat a honvédek nem bántották, Rutskay Ferenc 1848 és 1862, Zahora Dániel 1831/1838 és 1853 között látta el lelkészi teendőit a két településen.⁴¹)

³⁷ Hermann – Kucza 2002. 275. o.

³⁸ László 2001. 31–32. o.

³⁹ Karsa 1993. 155. o.

⁴⁰ Hermann – Kucza 2002. 256. o.

⁴¹ Chobot I. k. 1915. 264., 266. o., II. k. 1917. 971. o. Chobot és a tápióbicskei historia domus eltérően nyilatkozik Zahoráról a csatát illetően. Előbbi szerint: „Mint ilyen élte át az 1849. április 4-ki bicskei csatát, mely után kifosztották ugyan, de személyében nem bántották.” Uo. A historia domus – amelyet elméletileg Zahorának kellett írnia – mást állít: „A gátlástalan fosztogatásnak semmi sem állta útját. Egyebek között a parókia épületébe is betörték, ahol a berendezést felfogatva és a házat átkutatva megtalálták az egyház értékeit őrző ládát. A tiltakozó és ellenálló plébánosra puskát fogtak, sőt meg is sebesítették.” Hermann – Kucza 2002. 229. o.

Következmények

Vukovics Sebő és Ludvigh János kormánybiztosok tiltakoztak Kossuthnál a kivégzések miatt. Tiltakozásuknak az lett az eredménye, hogy a tábornokok és a mellettük működő hadbírók ezután hazaárulási ügyekben nem ítélték, csak kémeket vagy kémgyanus személyeket végeztettek ki. Vukovics a Habsburg-dinasztia április 14-i detronizációja után megalakuló Szemere-kormány igazságügy-minisztere lett, és ténylegesen tett az ítélethozatalok normális mederbe terelése érdekében,⁴² és Ludvighot is kinevezte az ún. hétszemélyes főtörvényszék egyik bírójának.⁴³

Az Országos Honvédelmi Bizottmány 1849. januári határozata kemény figyelmeztetést fogalmazott meg a hazaárulókkal szemben. „A nemzet, az Isten és az igazság nevében pedig kijelentetik: hogy a ki a haza s törvény ellenségeinek kezéből bár mi megbízást, vagy hivatalt elfogad, az honárulót, s a népnek isten vagy haza iránti kötelessége azt mint honárulót, a nemzet seregei legközelebb fekvő vezérének katonai törvény szerinti büntetés végett átszolgáltatni. A ki fél, az gyáván meghajolhat a kényszerítés előtt, de hogy tetteleg szolgálatot tegyen valaki a haza ellenségeinek, arra kényszeríteni senkit se lehet, s mint ilyen fog büntettetni, elébb utóbb. Számára istennél van az irgalom. Emberi törvény előtt nem lehet.”⁴⁴

Az a törvény, amelyet a debreceni országgyűlés 1849. február 13-án fogadott el, szabályozta a véstörvényszékek működését. Ez Damjanich számára nem tette lehetővé, hogy egyedül és önhatalmúlag ilyen kivégzésekre parancsot adjon, mivel a halálos ítéletet egy öt főből, polgári és katonai személyekből álló rögtönítélő bíróság egyhangú döntése mondhatta csak ki. A vádlottat pedig megillette a védelemhez való jog.

A korabeli sajtó a kivégzettek mellett és ellenében is állást foglalt. A Jókai Mór szerkesztette *Esti Lapok* című forradalmi újság lényegre törő rövidséggel számolt be az olvasó közönségnek a kivégzésről. „A szecsői papot, ki még akkor is a magyarok ellen prédikált a népnek, midőn seregeink a faluba bevonultak, s biztatta híveit: hogy orozva gyilkolják le a katonákat, Damjanits (sic!) elfogatta s minden hosszas teketória nélkül föbelöveté.”⁴⁵ Egy másik számában ugyanez az újság még egyszer kitért a papságnak a szabadságharc-hoz való viszonyára. „Jákóhalmán, mikor a catholicus pap felolvasta Windischgrätz (sic!) proclamatióját, az egész nép oda hagyta a templomot, csupán egy hatvan éves maradt benn, azt állítva: hogy ő leharapja a fülét annak a papnak. Miglen a felesége csakugyan rávette az öreget: hogy most az egyszer ne harapja le a fülét a papnak. A református lelkészek általában sehol sem hirdetik ki a császári proclamatiókat, inkább bezárják a templomot, inkább lefeküsznek s orvosságot szednek be, de nem olvassák fel. A catholicus népészek ugyan felolvassák, de úgy intézik a dolgot, hogy senki se értsen belőle egy szót is.”⁴⁶

Gyurinka Antal, miután személyesen meggyőződött a tápiószecsői pap haláláról, és értesülést nyert a kókai kivégzéséről is, figyelmeztette a környéken tevékenykedő plébános társait az őket fenyegető veszedelemre.⁴⁷ Riasztásának hatására Bruckner Endre rákoscsa-

⁴² *Hegyesi* 1885. 83–94. o.

⁴³ *Közlöny*, 1849. június 20. II. évf. 136. sz. 507. o.

⁴⁴ Uo. 1849. január 21. II. évf. 7. sz. 23. o.

⁴⁵ *Esti Lapok*, 1849. április 30. I. évf. 1. sz. 4. o.

⁴⁶ Uo. 1849. május 2. I. évf. 3. sz. 10. o.

⁴⁷ *Gyurinka* 1886b. 243. o.

bai plébános el is menekült a falujából az osztrákok táborába Budára, és híradása nyomán a *Religio és Nevelés* című katolikus lap leírta az esetet. „Tegnap azaz: Húsvéthétfőn vettük azon lélekrázó hírt, hogy a szecsei plébánost, nt. Mericzay János urat a 'pártosok' egyik vezére Damjanics, (sic!) hihetőleg a haza- és királyhozi hűsége miatt Nagypénteken főbe lövette. A tudósító ki ezt saját szemével látta, hozzáteszi, miszerint arról is tudósított, hogy a kokai és sághi nt. plébános urakat is hasonló kegyetlen sors érte volna, de ezt maga nem látván, egész bizonyossággal erősíteni nem meri. A meglövötteknek minden vagyona elkoboztatott. (...) Bocskaytól kezdve egész az utolsó pártütőig mindegyike csak a kath. papságon töltötte bosszúját. A pásztorok legyilkoltattak, s a nyáj farkasokra bízott. (...) Menjetek a szöszékre és mondjátok el híveiteknek, hogy milly kegyetlenségeket követett el ezen párt onnan 1789-től fogva egész mai napig. Mondjátok el nekik, hogy mit követ el ma, mint gyilkolja, öli Nagypénteken is, elaggott korukban már csak mankó mellett járó lelkipásztorait. (...) Mindeneket el fogunk követni, azon istentelen párt megismertetése-, megutáltatása- és illetőleg az emberiség átkakénti kiirtására, melly törvények iránti tiszteletlensége minden tekintély tapodása, a hon és fejedelem irányában elkövetett gazlelkű esküszegései által ezen szép országot, virágzó nemzetiségével együtt emez irtóztató belháború emészto lángjaiba taszítja, s egész szellemében nem mást, mint poklot és ördögöket lehel.”⁴⁸

Ebben a cikkben megemlítették, hogy a tápiósági – „sághi” – lelkész is kivégezték, de ez nem felel meg a valóságnak. Egrý Antal 1845 és 1852 között töltötte be ezt a tisztséget, a szabadságharcban nem esett baja.⁴⁹

A tavaszi hadjárat útvonala mentén és a váci püspöki egyházmegyében folytatódott a katolikus papság felelősségre vonása, amint a honvédség és a politikai vezetés az adott térség felett megszerezte a hatalmat a visszavonuló osztrák császári csapatokat követve.⁵⁰ Gyurinka még leírta, hogy Pridavka István dányi plébános elmenekült az elfogására küldött honvédek elől,⁵¹ Lehoczky Antal zsámboki plébános pedig a krumplisveremben bűjt el, hogy a katonák ne találják meg. Ellenbacher István csömöri lelkész feljelentették, mert német–magyar vegyes ajkú falujában továbbra is mondott német nyelvű miséket.⁵² Azonban ezeket az eseteket nem lehet Damjanichhoz kötni.

1849 nyarán a váci püspöki egyházmegye papjait dr. Bobory Károly ceglédi plébános összehívta a városába, hogy megtanácskozzák az egyházmegyének a kialakult politikai-katonai helyzethez való viszonyát és jövőbeli teendőit. Azért Bobory kezdeményezte az összejövetelt, mert az egyházmegyét kormányzó Szarvas Ferenc erre nem volt hajlandó. Bobory meghívólevelében plébánostársainak a következőkben indokolta meg kezdeményezését: „A váci püspöki megye némelly egyházi tagjaira esett hazafiatlansági szenny, sőt hon árulási vád, és büntetés által megynk egész területére háramlott árny nem kétlem önt is mint minden egyházunk díszét szíven viselő paptársunkat a legfájdalmasabban érdekelte. Nem különben tekintve egyházunk e honban változott külviszonyait, és a kortul

⁴⁸ *Religio és Nevelés*, 1849. április 12. 36. sz. 286. o.

⁴⁹ *Chobot* I. k. 1915. 266–268., 735. o.

⁵⁰ Feltárára és rövid bemutatásra került még Lexa Ferenc tápiógyörgyei katolikus pap esete, akit szintén feljelentettek 1849 tavaszán. Lásd: *Bihari József*: Legújabb egyháztörténeti adalékok Tápiógyörgye hitéletéhez. *Faluújság*, (Tápiógyörgye) 2010. 5. sz. 5–6. o.

⁵¹ VPKL I. Acta privata, Pridavka. A pap személyi anyagában erről nem található források.

⁵² *Gyurinka* 1886b. 241–242. o.

sürgetett reformokat, mi után egyházi nagyainktól kiktől nagyobb részt elhagyattattunk Údv kevésbé reménylhető, tellyesen bírja ön is azon meg győződést hogy egyházunk szent érdekeire nézve az alsóbb rendű Clérusnak magával tisztába jönni a legsürgösbb és leg-szentebb feladata.”⁵³ A gyűlésre június 20–21-én került sor. A Cegléden összegyűltek nyilatkozatban elítélték az osztrákokkal együttműködésre őket felszólító és a gyűléstől távol is maradó káptalani helynököt, aki közben lemondott posztjáról. Ezzel együtt el-határolódtak a kivégzett és elmenekült papoktól is. Ugyanakkor felkérték a forradalmi kormányt egy vegyes összetételű bizottság felállítására, hogy tisztázzák a tápiószecsői és kókai papok kivégzésének pontos okait. A szabadságharc leverése miatt arra már nem volt lehetőség, hogy a bizottság bármilyen vizsgálatot lefolytasson.⁵⁴

A szabadságharc után az új káptalani helynök Mericzay Antal lett (a névazonosság el-lenére nem tudható, hogy rokona volt a kivégzett tápiószecsői papnak), aki a ceglédi gyű-lés vezetőit meghurcoltatta. Bobory Károlyt az osztrák hadbíróóság halálra ítélte, de kegye-lemből tizenöt év várfogságra módosították az ítéletét.⁵⁵ A szabadságharc leverése után az egyházmegyén belül a politikai tisztogatást végző Mericzay Antal 1848 őszén még nem volt ellene a forradalmi kormányzatnak. 1848. szeptember 20-án Ferdinánd király aradi prépostnak nevezte ki. Kinevezését, annak ellenére, hogy már megszakadt a kapcsolat a forradalmi kormányzat és a bécsi udvar között, Szász Károly, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium államtitkára az 1848. évi III. törvény 7. §-a alapján ellenjegyezte, miáltal a kinevezés jogerőre emelkedett és az államtitkár a kinevezésről egy október 24-én kelt levelében tájékoztatta is az érintettet.⁵⁶

A szabadságharchoz a katolikus papság nem viszonyult egységesen. Akik a császár mellett foglaltak állást, a forradalmi hadsereg és kormányzat részéről számíthattak meg-torlásra. A szabadságharc leverése után összesítették is az üldözésben részesülők történe-teit. Ezekből világosan kiderül, hogy Görgei téli hadjárata során, a Felvidéken⁵⁷ és végig a harcok idején, a csanádi püspökség területén, milyen plébános ellenes akciókra került sor.⁵⁸ De ezek az ügyek nem a papok had-, vagy vészbírószági eljárás nélküli kivégzésével végződtek.

Összegzés

További források (például az elveszett tápiószecsői historia domus) hiányában a két ka-tolikus plébános kivégzésének részletes körülményei nem rekonstruálhatók pontosabban az előző oldalakon leírtaknál.

Politikai előzményei azonban világosak. A hierarchikus katolikus egyházon be-lül kötelező volt az egyházi előljáróknak engedelmeskedni. Ezért hirdették ki a Habs-burg-párti főpapság utasítását végrehajtva az osztrákok mellett nyilatkozó kiáltványokat. A forradalmi kormányzat is érzékelte az általános ellenséges agitáció veszélyeit és dolgoz-ta ki a megtorlás módszerét. Ennek azonban nem lett a szabadságharc folyamán tömeges

⁵³ VPKL I. Acta privata, Bobory, o. n.

⁵⁴ *Tragor* 1908. 188–189., 194. o.

⁵⁵ Uo. 195. o.

⁵⁶ VPKL I. Acta privata, Mericzay, o. n.

⁵⁷ *Religio*, 1849. 26. sz. 225–227. o.

⁵⁸ Uo. 1849. 28. sz. 241–242. o.

papkivégzés a következménye. A tápiószecsői és kókai plébánosok esete rendkívülinek számított.

A forrásokból kitűnik, hogy Damjanich tábornok személyéhez köthető a két halálos ítélet meghozatala és a végrehajtás elrendelése bírósági tárgyalás mellőzésével. Eljárása a kortárs emlékiratok tükrében nem tűnt elszigetelt jelenségnek, a vezénylő tisztek gyakran döntöttek kivégzések elrendeléséről. A tápiószecsői és kókai eset annyiban tekinthető különlegesnek, hogy a kivégzett emberek a papsághoz tartoztak, akik az általánostól eltérő erkölcsi megítélés alá estek, így kivégzésük a kortárs forradalmi politikusok számára túlkapásnak minősült katonának vagy civilek lelövetésével szemben.

Damjanich tábornok a szabadságharc egyik kultikus figurájának tekinthető. A sikeres katona pályafutásának történettudományi és propagandisztikus bemutatása egyaránt erősíti a személyét övező kultuszt, amint felvázolják a gyors emelkedést a ranglétrán és a sorozatos győzelmeket, szemben más tisztek kudarcaival. A két pap kivégzése azonban a kultusz alanyának egy másik arcára világít rá. Az önkényesen eljáró, forradalmi terrort alkalmazó katonáéra, mely tényről a források röviden szólnak, és hiányzik a köztudatból.

A tavaszi hadjárat a nemzeti emlékezetben mint a magyarok összefogása és győzelme jelenik meg az idegen megszálló hatalommal szemben. A két plébános esete azonban arra világít rá, hogy Magyarország 1848–49-ben sem lépett fel egységesen az osztrák politikával és hadsereggel szemben. Ezt tükrözik a korabeli egyházi és szabadságharcos eredetű források és azok későbbi felhasználása is. Ezekben egy katolikus és függetlenségi irányvonal áll szemben egymással, amelyek másként ítélték meg a szabadságharcot, annak katonai és egyházi szereplőit.

A katolikus írók relativizálni igyekeztek a hazaárulás vádját, amely átvitt értelemben nem csupán Mericzayra és Hoerneggerre vonatkozott, hanem a katolikus egyház 1848–49-es magatartására is. Ennek érdekében arra helyezték a hangsúlyt, hogy Damjanich túlkapásaként állítsák be a kivégzést, amelyhez a tábornok önkényességre hajló rossz természete, mértéktelen étvágya vezetett, nem pedig a főpapság osztrákpárti agitációs tevékenysége.

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári források

- HL 1848–49. Hadtörténelmi Levéltár, Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc iratai. VII. 203. fond. 20. doboz. 1533/86
- VEK Adalékok Váci Egyházmegyei Könyvtár Adalékok a váczi egyházmegye általános történelméhez a negyedik korszakban osztrák-házi királyaink alatt vagyis 1689-től a jelenig. Első rész. Összegejtette *Bednár József* plébános. Kézirat
- VPKL I. Acta privata, Bobory Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, I. Acta privata, Bobory Carolus
- VPKL I. Acta privata, Hernoegger Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, I. Acta privata, Hernoegger Antonii
- VPKL I. Acta privata, Mericzay Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, I. Acta privata, Mericzay Antonii
- VPKL I. Acta privata, Pridavka Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, I. Acta privata, Pridavka Stephanum

Irodalom

- Asztalos* 2001. *Asztalos István*: Isaszeg. Budapest, 2001.
- Bábel* 2005. *Bábel Balázs*: Isten országútján. Budapest, 2005.
- Borovi* 1992. *Borovi József*: A magyar tábori lelkészet története. Budapest, 1992.
- Chobot* I–II. k. 1915–1917. *Chobot Ferenc*: A váczi egyházmegye történeti névtára. I-II. rész. Dercsényi. Vác, 1915–1917.
- Damjanich élete Damjanich János tábornok élete története. Budapest, 1931.
- Deák* 1994. *Deák István*: A törvényes forradalom. Kossuth Lajos és a magyarok 1848–49-ben. Budapest, 1994.
- Elekes* 1861. *Elekes István*: Jellemvonások Damjanics életéből. In: Honvédek könyve. Történelmi adattár az 1848-ki és 1849-iki magyar hadjáratból. Szerk. *Vahot Imre – Gángóczy Flóris*. III. k. Pest, 1861. 1–14. o.
- Elmer* 1999. A haza, az egyház és a trón érdekében. A magyar katolikus egyház 1848–1849-ben. Szerk. *Elmer István*. Budapest, 1999.
- Hamvay* 1904a. *Hamvay Ödön*: Az aradi tizenhárom. Budapesti Hírlap, 1904.
- Hamvay* 1904b. *Hamvay Ödön*: Damjanich János élete története és szemelvények nevéhez intézett leveleiből. Rákosi, Budapest, 1904.
- Hegyesi* 1885. *Hegyesi Márton*: A vésztörvényszékek és felsőbb bíróságok 1849-ben. *Hazánk. Történelmi Közöny*, 1885. 3. sz. 83–94. o.
- Hegyesi* 1898. *Hegyesi Márton*: Az 1848–49-iki harmadik honvéd zászlóalj története. Franklin, Budapest, 1898.
- Herger* 2010. *Herger Csabáné*: Polgári állam és egyházi autonómia a 19. században. Budapest, 2010.
- Hermann* 1996. Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története. Szerk. *Hermann Róbert*. Budapest, 1996.

- Hermann – Kucza* 2002. *Hermann Róbert – Kucza Péter* 1848–1849. Szabadságharc a Tápióvidéken. A tápióbicskei ütközet. Nagykáta, 2002.
- Horváth* 1872. *Horváth Mihály*: Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben. II–III. k. Pest, 1872.
- Kacziány* 1905. *Kacziány Gábor*: Magyar vértanuk könyve. Budapest, 1905.
- Karsa* 1993. *Karsa Ferenc*: Szabadságharcos napló. „A körülöttem és velem 1848. és 1849. években történt események. S. a. r. *Bona Gábor*. Budapest, 1993.
- Kerekes – Nagy* 1955. *Kerekes István – Nagy Kálmán*: Damjanich János. Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat, 1955.
- KLÖM XIV. Kossuth Lajos összes munkái. XIV. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. S. a. r. *Barta István*. Budapest, 1953.
- László* 2001. *László Károly*: Katonai életéből. Napló, 1848. szept. 25-e és 1851. szept. 10-e között. Budapest, 2001.
- Ludvig* 2000. *Ludvig János*: Jegyzetek 1848–49-ről. In: Szószék és csatater. Politikusi naplók és visszaemlékezések. 1848–1849. S. a. r. *Hermann Róbert*. Budapest, 2000.
- Meszlényi* 1928. *Meszlényi Antal (dr.)*: A magyar katolikus egyház és az állam 1848/49-ben. Budapest, 1928.
- Ordas* 1971. *Ordas Iván*: Damjanich tábornok. Budapest, 1971.
- Paphonvédek albuma. 1892. Az 1848 és 1849-ik évi szabadságharcban részt vett római és görög katolikus paphonvédek albuma. Szerk.: *Ambrus József*. I. k. Nagy-Kikinda, 1892.
- Pezenhoffer* 2005. *Pezenhoffer Antal*: A magyar nemzet történelme. A katolikus Egyház és a Habsburg-ház történelmi szerepe. Történelmi apologetika. XI. k. *Út, Igazság, Élet*. Csolnok, 2005.
- Szabó* 2000. *Szabó Attila*: Tápióbicske. Budapest, 2000.
- Tihanyi* 1966. *Tihanyi László*: Isaszeg: történeti áttekintés. Isaszeg, 1966.
- Tragor* 1908. *Tragor Ignác (dr.)*: Vác története 1848–49-ben. Vác, 1908.
- Vályi Nagy* 1942. *Vályi Nagy Géza*: Damjanich a hősök hőse. Budapest, 1942.
- Vukovics* 1982. *Vukovics Sebő* visszaemlékezései. S. a. r., az utószót és a jegyzeteket írta: *Katona Tamás*. Budapest, 1982.
- Zakar* 1999a. *Zakar Péter*: A magyar hadsereg tábori lelkészei 1848–49-ben. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség. Budapest, 1999.
- Zakar* 1999b. *Zakar Péter*: Isten, Haza, Szabadság. Szabó Richárd kiskundorozsmai segédlelkész 1848–49-ben. In: *Katonák, papok, polgárok 1848/49-ben*. Szerk. *Döbör András – Jancsák Csaba – Kiss Gábor Ferenc – Nagy Tamás – Zakar Péter*. Szeged, 1999. 19–30. o.
- Zakar* 1999c. Megtorlás az 1848/49-es magyar hadsereg tábori lelkészei ellen. In: *Egyház és politika a XIX. századi Magyarországon*. Szerk. *Hegedűs András – Bárdos István*. Esztergom, 1999. 93–116. o.